

КЫРГЫЗДАРДЫН МАДАНИЙ МУРАСТАРЫ ЖАНА АНЫН ТУРИЗМ ИШКЕРДҮҮЛҮГҮН ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ ОРДУ

Бул макалада Кыргызстанда туризм тармагын өнүктүрүүнүн маданий ресурстарынын мааниси каралып, аларды өздөштүрүү жол-жоболору сунушталат.

In this article meaning of examination cultural of recourses recommended branch of methods mastering developed.

Туризм улуттук экономиканы өнүктүрүүнүн негизги тармактарынын бири болуу менен бирге эле динамикалуу жана өзгөрүлмөлүү болуп, тарыхый мүнөзгө ээ. Саякат түшүнүгү коомдун өнүгүүсү менен кошо өнүгүп, анын негизинде туризм түшүнүгү келип чыкты. Туризм дүйнөлүк жана улуттук чарбада экономикалык жана социалдык таасирлеринин негизинде өзгүрүүгө дуушар болуп турат. Ал коомдун алгачкы стадияларында саякаттоочулар тарабынан коомдун өнүгүү деңгээлинин, элдердин каада-салт, адеп-ахлак, кулк-мүнөздөрүн изилдөө менен өнүгө баштаган.

Дүйнөлүк рынокто туризм динамикалуу өнүгүү менен көпчүлүк өлкөлөрдө жана дүйнөлүк экономикада да ролу тынымсыз өсүүдө. Ошону менен бирге эле туристтик

индустрия жана туристтик бизнестин келечеги чоң экендиги айкын болууда. Акыркы 10 жыл ичинде дүйнө жүзү боюнча туристтердин саны 5,1%га көбөйгөн. Туристтердин көпчүлүк бөлүгү маданий-тарыхый эстеликтерди көрүүгө, башка элдин салт-санаасы, жашоо образы, искусствосу, илими, билими жана маданияты менен таанышууга аракеттенишет. Буга жараша, ар бир элдин өздөрүнүн маданияты, башкалардан айырмалаган өзгөчөлүктөрү бар.

Туризм боюнча адис А.Низамиевдин пикири боюнча, туризмдин маданий ресурстарына функционалдык багытына жана келип чыгуу убактысына карабастан адам тарабынан жаралган бардык предметтер жана кубулуштар кирет. Башкача айтканда, туризм үчүн жасалма объектилер (имараттар жана курулмалар) жана руханий баалуулуктар (салттар, үрп-адаттар, көндүмдөр) кызык болушу мүмкүн [1].

Кыргызстандын мисалында карап көрсөк, мында көптөгөн өзгөчөлүккө, нукуралыкка, кайталанбоочулукка, кыргыз калкына тиешелүү мүнөздөргө ээ экендигин байкайбыз. Мисалы кыргыз боз үйү, музыкасы, улуттук кийими, каада-салты, үрп-адатын бөлүп кароого болот. «Манас» эпосун же «Манас трилогиясын» алып карасак, андагы оозеки поэзия же бир нече жүз миңдеген ыр саптарынан турган эпос көлөмү боюнча дүйнө жүзүндөгү эпостордун эң чоңу болуп, Гомердин «Илиада» жана «Одиссеясынан» 20 эсе, «Шахнамеден» 5 эсе, «Махабхаратадан» эки эсе чоңдук кылат. С.Каралаевдин варианты боюнча эпостун көлөмү 500553 ыр саптарын түзгөн. Ал дүйнөдөгү эң ири эпос катары Гиннестин рекорддор китебине кирген жана ЮНЕСКОнун адамзаттын материалдык эмес мурастарынын тизмесине да кошулган. Бир эле эпос менен бүтүндөй кыргыз элинин жашоо турмушу, тарыхы, философиясы, этнографиясы, тили, дипломатиясы, аскер иши, элдик педагогикасы, маданияты, чарбасы, эл аралык мамилери ж.б. жөнүндө айтылат. Ошондой эле анын аткарылуу өзгөчөлүгү же манасчылар да чоң мааниге ээ. Себеби чечендик менен миңдеген ыр саптарын адашпай күндөп-түндөп айтуу өзгөчө талантты, оригиналдуулукту талап кылат. Мындай өзгөчөлүк аркылуу Кыргызстанды дүйнө элдерине таанытуу, атайын фестиваль майрамдарды уюштуруу аркылуу экономикалык ийгиликтерге жетүү реалдуу фактор катарында эсептелет.

Андан сырткары, кыргыз эли байыртадан жашап келген боз үй, анын жасалуу өзгөчөлүгү, бурчсуз тегерек формада болуусу кыргыз элинин маданий материалдык буюмун өзгөчөлөнтүп турат. Аны мезгилге жараша бир жерден экинчи жерге көчүрүп жүрүүгө ыңгайлуулугу, көчмөн жашоо образын дагы бир мисалы болот.

Кыргыз боз үйү ЮНЕСКОнун дүйнөлүк маданий мурастарынын катарына кирген. Ал кыргыздардын жана казактардын гениалдуу архитектуралык курулушу, үй очогу болуп эсептелет. Кыргызстан дал ушул өзгөчөлүктөрдү пайдалануу менен дүйнө өлкөлөрүнүн туристтик максаттарда көңүлүн бурууда.

Бул маданий материалдык жана руханий байлыктарды аймакты өнүктүрүүгө түзүлгөн шарттар катары кароого болот. Башкача айтканда, Таластагы «Манас» ордосу, Оштогу Алымбек датка айылы, Жалал-Абад областындагы Сафед-Булан күмбөзү, Ысык-Көлдөгү Ч.Айтматовдун Рух борбору ж.б. көптөгөн мурастар ошол аймактарда туризм ишкердүүлүгүн өнүгүүсүнө таасирин тийгизүүдө.

Музыкасы боюнча карап көрө турган болсок, элибиздин өзгөчө формадагы аспаптары (комуз, ооз комуз, кыяк ж.б.) сырткы түзүлүшү, добушунун оригиналдуулугу, аткарылуу чеберчилиги келген меймандарды тээ байыркы мезгилден бери өзүнө тартып келген. Буга мисал кылып, үч кылдуу комузда кол ойноп, айтыш өнөрүн аркалаган төкмө акындар Токтогул, Жеңижок, Барпы ж.б. кыргыз адабиятынын сыймыгы болуу менен дүйнө элдерин суктандырып келет.

Ушундай эле мааниге кыргыз элинин улуттук кийимдери ээ. Андагы аял жана эркектердин кийинүү өзгөчөлүктөрү элдин географиялык алган өзгөчөлүгүнө, жашоо шартына, эң негизгиси, көчмөн жашоо образына ылайыкташып тигилип, ыңгайлуулугу,

кышкысын жылуу, жайкысын салкын болуп, андагы оймо-чийме орнаменттери кыргыз жергесинин толуу рельефин, анын тоо-адырларын, булактарын, дарыя, көлдөрүн чагылдырат. Алсак, эркектердин калпагы, тебетейи, чепкени, ичик, чокою, аялдардын көйнөгү, желеги, элечеги, шөкүлөсү, белдемчиси, кемсели бүтүндөй бир кыргыз колоритин айкын көрсөтүп турат.

Мындан сырткары, үй-бүлөдө бала төрөлгөндөн баштап, дүйнөдөн өткөнгө чейинки каада-салттары дүйнөнүн бир да өлкөсүндө кездешпеген өзгөчөлүк экендигин белгилей кетүү зарыл. Бала төрөлгөндөгү «сүйүнчү» айтуу, «көрүндүк берүү», «жентек» же «бешикке бөлөө», «май тооч» берүү, «тушоо кесүү» ж.б, ал эми үй-бүлө куруудагы кудалашуу, «бел куда», «бешик куда», «сөйкө салуу», «жар көрүшүү», «калын», «күйөөсүнүн туугандарын тергөө» ж.б. процесстери чет өлкөлүк туристтерде аябагандай чоң кызыгууну пайда кылат.

Тамак-аш менен байланышкан каада-салттары да-маанилүү этномаданий көрүнүш. Мал чарбачылыгы тамак-ашынын курамынын калыптануусунда белгилүү роль ойнойт. Ошондой эле мезгилдик да мүнөзгө ээ. Тамактануу рационунда сүт жана сүт азыктары, ошондой эле эт басымдуулук кылат. Кыргыздардын улуттук тамактары менен байланышкан каада-салт, жөрөлгөлөрү, даярдоо ыкмалары жана колдонуу өзгөчөлүктөрүнө ээ. Мисалы, айран, жуурат, сүзмө, курут, каймак, сары май, чыгыр, кымыз, ж.б. ден соолукка өзгөчө пайдалуу экендиги азыркы медицинанын жетишкендиктери да далилдөөдө. Алар бүгүнкү дарылануу туризмдин өнүктүрүүгө толук шарт түзөт.

Кыргыздар тамактануусунда кой, уй, жылкы, ошондой эле топоздун этин пайдаланып келет. Ал өзүнүн тоюмдуулугу, калориялуугу, өзгөчө, биздин тоолуу рельеф шартында жашаган элдердин керектөөлөрүнө жараша калыптанган. Этти кыргыздар куурдак, жөргөм, быжы жана мейман келгенде улуулата жилик бөлүштүрүү салтын белгилей кетсек болот. Мында да жыныс өзгөчөлүгү сөзсүз эсепке алынып берилет.

Ал эми ушул эле улуттук өзгөчөлүктөрдү дүйнө жүзүнө көрсөтө билүү, бул аркылуу дүйнөлүк маданий, экономикалык аренада өзүнүн ордуна ээ болуу, бүгүнкү татаал рынок шартында улуттук мурастарды сактоо, өнүктүрүү дагы да көбүрөөк көңүл буруу менен бирге калктын жашоо шартын көтөрүү, аларды жумуш менен камсыз кылуу, патриоттуулукка тарбиялоо, экономикалык пайда көрүү сыяктуу процесстерди жолго коюу маанилүү маселелерден жана жер-жерлерде туристтик ишкердүүлүктөрдү уюштуруу заман талабына ылайык.

Ушундай иш чараны 2014-жылы 9-14-сентябрда Кыргызстандын Ысык-Көл областынын Чолпон-Ата шаарында өткөн Бүткүл дүйнөлүк көчмөндөр оюнунан көрүүгө болот. Мында дүйнө өлкөлөрү дагы бир жолу улуттук оюндарга күбө болушуп, андагы шамдагайлыкты, күчтүүлүктү, ылдамдыкты, тактыкты, өзгөчө талантты талап кыларына күбө болушту. Бул сыяктуу иш-чараларды дүйнөлүк масштабда өткөрүү, кыргыз элин таанытып, өлкөгө болгон туристтердин кызыгуусун арттырат. Мындай көңүл бөлүүлөр, сөзсүз, экономикалык пайданы алып келет.

Акыркы жылдары Кыргызстанда туристтердин санынын өсүү тенденциясы байкалууда. Өлкөгө алыскы жана жакынкы чет өлкөлөрдүн келген туристтердин саны 2014-жылдын акыркы 9 айында 980 миңге өсүп, алынган пайда 4 млн 69 миң сомду түзгөн.

Биздин өлкөгө келген туристтердин санынын өсүүсүнө 45 өлкөнүн жарандары үчүн виза режиминин алынып салынышы да түрткү болду. Бул өлкөлөрдөн келгендердин саны 2013-жылга салыштырмалуу 72 миңге өскөн. Жалпысынан, 2014-жылы Кыргызстанга 160 миң киши алыскы чет өлкөлөрдөн келген. Мындан келип чыгып, күнүнө 500 турист же бизнесмендер алыскы чет өлкөдөн кирет.

Туруктуу өнүгүү стратегиясынын негизги компоненти болуп туризм тармагынын эффективдүү өнүгүүсү эсептелет. Анын өнүгүүсүн жана аймактык деңгээлдерде иштеп чыгууда жаратылыштык жана маданий мурастардын ролу өсүүдө. Өзгөчө, азыркы күндө көпчүлүк маселелердин чечимдери жергиликтүү аймактык деңгээлде каралуусун талап кылат.

ТУРИЗМ

Улуттук мурастар эки негизги функцияны аткарат: биринчиден, тарбиялык жана маданий (улуттук менталитеттин калыптануусу, элдин өздүк таанып-билүүлөрүн сакталуусу, кичи мекенине болгон патриоттук сезимдерди калыптандыруу); экинчиден, экономикалык (аймактын өнүгүүсү, жумушчу орундарынын пайда болуусу) болуп калктын социалдык жана руханий өнүгүүсүн шарттайт. Ошондой эле мурастардын коммерциялык мааниси да чоң. Бул аймактын бир гана экономикалык жана социалдык өнүгүүсү эмес, экологиялык проблемалардын чечилүүсүнө болгон салым жана мурастарды сактоо, рекреациялык өзүнө тартуучулугун арттыруу менен (реклама, көңүл ачуу, инфраструктура, сувенир өнөр жайы, жаңы маалыматтык технологиялар аркылуу), алардын туризмдеги, рекреациядагы ролун жогорулатуу [2].

Ошентип, мурасттык объектилердин ролу жана өзүнө тартуучулугу алардын баалуулугунан, уникалдуулугунан, ошондой эле анын сакталуу деңээлинен да көз каранды. Буга жараша элдик мурастарды сактоо менен бирге аймактарда экономикалык пайда көрүүнү жолго коюу, туристтик мекемелерди көбөйтүү аркылуу өлкөнүн өнүгүү деңгээлине салым кошуу бүгүнкү күндө аткарылуучу негизги талаптардын катарына кирет.

Адабияттар:

1. Низамиев А.Г. Туризм Кыргызстана: социально-экономические аспекты. - Ош, 2005. - С. 98.
2. Кумсков А.С., Голубева В.Л., Одинцова Т.Н. Рекреационная география. -М., 2009. - С.146.